

4. Доклад о социальных инвестициях в России – 2014: к созданию ценности для бизнеса и общества / Ю. Е. Благов и др. – СПб.: Авторская творческая мастерская (АТМ Книга), 2014. – 144 с.

5. Дюк В. Математические модели. Методы, основанные на критерии автоинформативности системы признаков. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psyfactor.org/lib/dyuk2.htm>.

6. Євтушенко В.А. Оцінка корпоративної соціальної відповідальності: методи, об'єкти, показники / В.А. Євтушенко // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 46(1019). – С. 53-63.

7. Ласукова А.С. Розвиток банківського бізнесу в Україні на засадах корпоративної соціальної відповідальності: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / А.С. Ласукова. – Суми: ДВНЗ «УАБС», 2014. – 352 с.

8. Пан Л.В. Значение внедрения стандартов социальной ответственности для украинского бизнеса. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1125/Pan_Znachenije.pdf.

9. Черних О. В. Управління соціальною відповідальністю на великих підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами

(за видами економічної діяльності) / О. В. Черних. – Донецьк, 2012. – 26 с.

10. AccountAbility [Electronic resource]: official web-page. – Mode of access: <http://www.accountability.org/standards/>

11. CDP [Electronic resource]: official web-page. – Mode of access: <https://www.cdp.net/en>.

12. Factor analysis. Communalities [Electronic resource]. – Mode of access: http://sites.stat.psu.edu/~ajw13/stat505/fa06/17_factor/07_factor_commun.html.

13. Global Reporting Initiative standards [Electronic resource]: official web-page. – Mode of access : <https://www.globalreporting.org/standards/>.

14. RobecoSAM's Corporate Sustainability Assessment Methodology (2015) [Electronic resource]: official web-page. – Mode of access: www.robecosam.com.

15. STOXX Global ESG Leaders [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.stoxx.com/index-details?symbol=SXWESGP>.

16. Vigeo-Eiris [Electronic resource]: official web-page. – Mode of access: <http://www.vigeo-eiris.com/?lang=en>.

17. United Nations Global Compact [Electronic resource]: official web-page. – Mode of access: <https://www.unglobalcompact.org>.

ЗАГАЛЬНОПРИРОДНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІСУ ЯК КАТЕГОРІЯ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

NATURAL AND SOCIAL POTENTIAL OF THE FOREST AS A CATEGORY OF NATURAL RESOURCES ECONOMY

У науковій статті пропонується і обґрунтовується трактування сутності і змісту понять «екологічний потенціал лісу» і «соціальний потенціал лісу». Широкий спектр екологічних і соціальних функцій лісу, різний рівень вияву кожної із функцій на певних природних і етно-природних територіях, породжує серйозні труднощі в комплексній економічній оцінці соціально-природного потенціалу природних зон України. У значній мірі таку ситуацію можливо здолати при чіткому розумінні сутності і змісту соціального та екологічного потенціалу лісу і їх взаємообумовленості.

Ключові слова: природні ресурси, природно-ресурсний потенціал, екологічний потенціал, соціальний потенціал, екологічні функції лісу, соціальні функції лісу.

В научній статті пропонується і обґрунтовується трактування сутності і змісту понять «екологічний потенціал лісу» і «соціальний потенціал лісу». Широкий спектр екологічних і соціальних функцій лісу, різний рівень проявлення кожної із функцій на певних природних і етно-природних територіях, породжує серйозні труднощі в комплексній економічній оцінці соціально-

природного потенціалу природних зон України. В значительной степени такую ситуацию можно преодолеть при четком понимании сущности и содержания социального и экологического потенциала леса и их взаимобусловленности.

Ключевые слова: природные ресурсы, природно-ресурсный потенциал, экологический потенциал, социальный потенциал, экологические функции леса, социальные функции леса.

The article deals with the definition of essence and contents of the concept «ecological forest potential» and «social forest potential». The wide range of ecological and social functions of the forest, different levels of the development of every function on the certain natural and ethnic territories lead to serious difficulties in complex economic evaluation of social and natural potential of natural zones of Ukraine. To a significant extent this situation can be changed by means of clear comprehension of the essence and contents of social and ecological potential of the forest and their mutual interdependence.

Key words: natural resources, natural-resource potential, ecological potential, social potential, ecological functions of forests social functions of forests.

УДК 631.15:658.27

Суска А.А.

к.е.н.,
завідувач кафедри
деревооброблювальних технологій
та системотехніки
лісового комплексу
Харківський національний технічний
університет сільського господарства
імені Петра Василенка

Постановка проблеми. У природно-ресурсному потенціалі України важливе місце займає природно-ресурсний потенціал лісу, який становить близько 4,2%. У більшості відомих наукових досліджень щодо природно-ресурсного потенціалу, природно-ресурсний потенціал лісу визначається як можливість лісу задовольнити потреби суспільства у предметах праці та сировині для суспільного виробництва і кількісно оцінюється за оптовими цінами одного м³ деревини переможеними на її середньорічний приріст з урахуванням регіональних відмінностей якості.

Поряд з цим, не викликає сумніву той факт, що ліс разом з матеріальними ресурсами акумулюють у собі значний обсяг нематеріальних ресурсів, які виявляються через загальноприродні і соціальні функції лісу. Водночас, значною мірою ліс впливає на потенціал водних, земельних, біологічних, рекреаційних та інших видів природних ресурсів. Тобто ліс може генерувати необхідні умови для життєдіяльності людини і збереження загальноприродного балансу.

Все це мотивує до ґрунтовних наукових досліджень нематеріальної складової природно-ресурсного потенціалу лісу, а саме його екологічної та соціальної складової.

Вихідним моментом таких досліджень, на думку автора статті, повинні бути напрацювання щодо понятійного апарату нематеріальних користностей лісу і, в першу чергу, трактувань понять «загальноприродний потенціал лісу» і «соціальний потенціал лісу».

Аналіз відомих досліджень. За дослідженнями Я.В. Ковалю і І.Я. Антоненко стану лісів України на початок XXI століття сумарна потужність матеріальної складової природно-ресурсного потенціалу лісів у грошовому обчисленні складала близько 6,3 млрд. дол. США. Враховуючи здатність лісових ресурсів до відновлення, за умов дотримання суб'єктами господарювання концепції сталого природокористування та позитивного впливу на відновлення і розвиток лісів таких факторів, як сприятливий клімат і родючі землі України, можливий приріст потужності матеріальної складової природно-ресурсного потенціалу лісів знаходиться в межах 0,5 – 0,7% за кожні чотири – п'ять років [1].

У дослідженнях П.І. Капіноса і Н.А. Панасенка визначається, що особливість структури лісу України полягає в перевазі лісів I-ої групи (близько 56% лісових територій України), які загалом є носіями нематеріальної складової природно-ресурсного потенціалу лісу. Його нематеріальна складова набуває вияву в загальноприродних і соціальних функціях лісу, а саме: природоутворюючій, водоохоронній, ґрунтозахисній, рекреаційній, оздоровчій тощо. Матеріальну складову природно-ресурсного потенціалу лісу України в більшості визнача-

ють ліси II-ої групи, так звані експлуатаційні ліси (близько 44% лісової території України).

Принциповою відмінною рисою лісового господарства в лісах першої групи порівняно з другою є те, що користування деревиною в них відходить на другий план і рубки головного користування є значно обмежені. Комплекс лісгосподарських заходів у них спрямований на посилення захисних, водоохоронних, рекреаційних та інших функцій [2].

На думку Т. Хачатурова при формуванні ціни на деревину потрібно враховувати не тільки вартість самої деревини, а і вартість вилучених з цієї деревини загальноприродних і соціальних користностей лісу [3].

У роботах В.Л. Диканя визначається, що загальноприродний потенціал лісів має широкий спектр вияву, а саме: у сільському господарстві – це можливий ефект від запобігання ерозії ґрунтів, підвищення родючості ґрунтів, захист рослин від несприятливих кліматичних чинників; у водному господарстві – ефект через регулювання стоку вод, через результати охорони водних джерел від забруднення; у сфері загальноприродного балансу – це збереження природних рельєфів, збереження і відтворення флори і фауни [4].

Метою статті є визначення та обґрунтування трактувань понять «загальноприродний потенціал лісу» і «соціальний потенціал лісу» як категорій економіки лісового господарства.

Викладення основного матеріалу. У більшості досліджень під природно-ресурсним потенціалом розуміють тіла і сили природи, які, за певного розвитку продуктивних сил, можуть бути використанні для задоволення потреб людського суспільства. За такого підходу кількісне вираження природно-ресурсного потенціалу можливе через грошову оцінку споживчої вартості матеріальних і нематеріальних багатств природного комплексу – економічна оцінка природно-ресурсного потенціалу. У той же час потрібно розуміти, що сфера взаємодії суспільства і природи постійно розширюється зі зростанням потреб людини, тому у поняття природно-ресурсного потенціалу потрібно включати і ті багатства компонентів природи, які на теперішній час ще не залучені в діяльність суспільства. Така оцінка природних ресурсів визначається, як технологічна (або виробнича). Технологічна оцінка природних ресурсів, зокрема лісу, визначає ступінь придатності тіл і явищ природи для того чи іншого виду людської діяльності з урахуванням сучасної та перспективної технології їх використання.

Природно-ресурсний потенціал кожного із компонентів природи має свій характерний вияв. Потенціал лісових ресурсів як важлива частина природно-ресурсного потенціалу території акумулює в собі як матеріальну складову: ліс – це джерело деревини, будівельних матеріалів, сировини для деревообробки, меблевої, целюлозно-паперо-

вої та інших галузей промисловості, так і нематеріальну складову: ліс виконує водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції, продукує кисень та інше. Тобто, природно-ресурсний потенціал лісу потрібно розглядати у двох аспектах: як джерело предметів праці і сировини для суспільного виробництва (матеріальна складова); як здатність формувати і підтримувати умови життя і діяльності людини та збереження загальноприродного балансу (нематеріальна складова).

Матеріальна складова природно-ресурсного потенціалу лісу визначається, як можливість задовольняти потреби суспільного виробництва у предметах праці і сировині за умов відтворення та раціонального використання лісових ресурсів. Основними критеріями оцінки матеріальної складової лісових ресурсів є показники абсолютної та порівняльної ефективності витрат на відтворення і вирощування лісу і чистого ефекту від його використання. Потрібно мати на увазі, що за таких підходів матеріальна складова лісових ресурсів може у значних межах змінюватися в залежності від технологій вирощування і переробки продукції лісівництва та від кон'юнктури ринку.

Нематеріальна складова потенціалу лісових ресурсів – екологічні і соціальні функції лісу – мають специфічний прояв, який досить важко оцінити за кількісними показниками.

Екологічний потенціал лісових ресурсів доцільно визначати як можливість підтримувати

загальноприродний баланс територій, який виявляється в історично сформованих внутрішньовидових співвідношеннях природних компонентів певних територій, а саме: рельєфу, земельних, водних, мінеральних, біологічних та інших ресурсів. За таких підходів сутність екологічного потенціалу лісу як категорії економіки лісового господарства може бути визначена в такому трактуванні, як: екологічний потенціал лісу – це складова його природно-ресурсного потенціалу, яка виявляється у здатності лісу створювати і підтримувати умови щодо збереження історично сформованого загальноприродного балансу територій.

У такому трактуванні поняття «екологічний потенціал лісу» поєднує аспекти як технологічної оцінки якості такого ресурсу – ступінь впливу на стан природних компонентів території, так і економічної оцінки – можливість кількісної оцінки збереженої лісом корисності (споживчої вартості) природних компонентів територій.

Прив'язка екологічного потенціалу лісів до певних територій визначається широким спектром екологічних функцій і силою їх вияву і значення для певних природних територій.

При загальних підходах екологічні функції лісу за характером їх впливу на природні компоненти доцільно розділити на три групи, а саме:

– природозахисні функції: захист від селевих потоків і зсуву ґрунтів (коріння дерев закріплюють ґрунти); захист від повеней (дерева забирають з

Рис. 1. Структурна модель екологічного потенціалу лісу

ґрунту значну частину вологи і випаровують її в повітря); захист від пилових бурь (лісові ділянки здатні набагато зменшувати швидкість вітру); захист від пересихання територій (дерева здатні значно зменшити процеси випаровування вологи);

– природоохоронні функції: здатність підтримувати і формувати мікроклімат територій, необхідний для збереження і розвитку певних природних компонентів (вирівнює контраст температури, підтримує рівень вологості повітря); здатність нормалізувати газовий режим території (акумуляувати шкідливі компоненти повітря і генерувати кисень); охорона природних водойм.

– природоутворювальні функції: створення умов для збереження і розвитку фауністичних ресурсів (мисливських, рибних, медоносних); формування і підтримання природно-рекреаційних територій.

Тобто за змістом екологічний потенціал визначається як вияв комплексу можливостей (функцій), що дозволяє створювати сприятливі умови для існування і розвитку природного комплексу територій. Структурна модель екологічного потенціалу лісу наведена на рис. 1.

Екологічний потенціал лісу за значенням і силою вияву його структурних складових залежить від географічного положення та кліматичних умов територій. Тому підходи до оцінки якості та значення екологічного потенціалу як у технологічному, так і в економічному планах для природних зон України мають певні особливості.

Екологічний потенціал лісу тісно пов'язаний з його соціальним потенціалом, який визначається здатністю лісу створювати сприятливі умови для життя і діяльності людини, адже негативи в розвитку природного середовища обов'язково впливають на людину як складову природи, і навпаки – вияв соціальних функцій, наприклад, у плані рекреаційних послуг можуть призвести до ущільнення грантів лісових територій, тобто негативно вплинути на лісові території. Поряд з цим благоустрій водоймища для відпочинку може бути позити-

вом для підтримання природного водного балансу певної території. Така ситуація викликає необхідність оцінки екологічного і соціального потенціалу лісу на засадах взаємоузгодженості (певних компромісів) екологічного і соціального характеру.

У той же час сфера вияву соціального потенціалу лісу – діяльність і здоров'я людини, а відповідно і зміст цього вияву – корисності (функції), що сприймаються саме людиною, як особливою складовою природи, дають підставу визначити соціальний потенціал лісу як самостійну, відмінну від екологічного потенціалу категорію. Важливим аргументом, який визначає необхідність урахувати специфіку екологічного і соціального потенціалу є те, що екологічний потенціал формується саме природними умовами конкретних територій, а соціальний потенціал реалізується під конкретне соціальне замовлення і значною мірою визначається традиціями, культурою, звичаями місцевого населення, що впливає на сприйняття соціальних (духовних) корисностей лісу.

За таких підходів, сутність соціального потенціалу як специфічної категорії можливо визначити, як – соціальний потенціал лісу – це складова його природно-ресурсного потенціалу, яка виявляється у здатності лісу виконувати соціальне замовлення конкретних етно- природних територій щодо потреб людини у сприятливих умовах для життєдіяльності.

Кількісну (економічну) оцінку такого потенціалу можливо визначити через економічний ефект, який виявляється у підвищенні продуктивності праці людини, в ефективності лікування і оздоровлення у природних умовах тощо.

У значній мірі при різному ступені важливості для конкретного територіально-адміністративного регіону України ліс виконує наступні соціальні функції:

– оздоровча функція – здатність лісу створювати і зберігати відповідний мікроклімат, який сприяє лікуванню, реабілітації, оздоровлення людини;

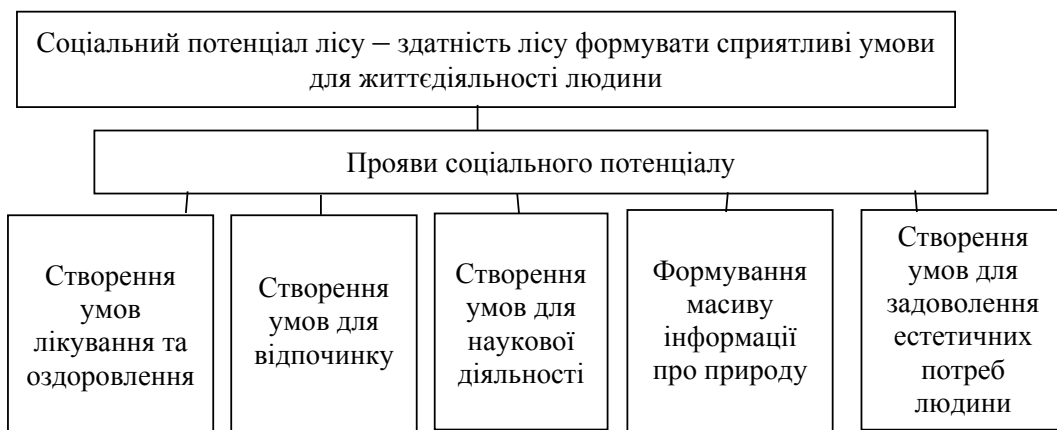

Рис. 2. Структурна модель соціального потенціалу лісу

– рекреаційна функція – здатність лісу формувати умови для відпочинку людини;

– навчально-виховна функція – ліс – це масштабна природна наукова лабораторія, це школа виховання щодо відтворення і збереження первозданих природних умов;

– інформаційна функція – ліс – це важливе джерело інформації про еволюцію природи землі, наслідки впливу людини на природу;

– естетична функція – здатність лісу задовольняти потреби людини у прекрасному, надихати творчі особистості.

Тобто, за змістом соціальний потенціал визначається як вияв комплексу можливостей (функцій), що дозволяє створювати сприятливі умови для реалізації соціального замовлення конкретних етно- природних територій щодо життєдіяльності людини. Структурна модель соціального потенціалу лісу наведена на рис. 2.

Широкий спектр екологічних і соціальних функцій лісу, різний рівень вияву кожної із функцій на певних природних і етно- природних територіях, породжує серйозні труднощі в комплексній економічній оцінці соціально-природного потенціалу природних зон України. Значною мірою таку ситуацію можливо здолати за чіткого розуміння сутності і змісту соціального і екологічного потенціалу лісу та їх взаємообумовленості.

Висновки. Нематеріальна складова природно-ресурсного потенціалу лісу включає комплекс потенційних можливостей щодо збереження природного балансу території – екологічний потенціал – і можливостей створювати сприятливі умови для життєдіяльності людини – соціальний потенціал.

Екологічний потенціал лісу – це складова його природно-ресурсного потенціалу, яка виявляється у здатності лісу створювати і підтримувати умови щодо збереження історично сформованого загальноприродного балансу території.

Соціальний потенціал лісу – це складова його природно-ресурсного потенціалу, яка виявляється у здатності лісу виконувати соціальне замовлення конкретних етно- природних територій щодо потреб людини у сприятливих умовах для життєдіяльності.

За змістом екологічний і соціальний потенціал лісу являє собою вияв функції, що забезпечують підтримання природного балансу і формування сприятливих умов для життєдіяльності людини.

Наведений понятійний апарат щодо сутності і змісту екологічного і соціального потенціалу лісу може дозволити певним чином алгоритмувати процес економічної оцінки цих потенціалів для природних і етно- природних зон України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коваль Я.В. Економічна (грошова) оцінка природних ресурсів лісового фонду України: теорія, методологія, методика / Я.В. Коваль, І.Я. Антоненко. – К. : РВПС України НАН України, 2004. – 163 с.
2. Капинос П.И. Охрана природы / П.И. Капинос, Н.А. Панасенко. – К. : «Высшая школа», 1989 – 255 с.
3. Хачатуров Т. Об экономической оценке природных ресурсов / Т. Хачатуров // Вопросы экономики – 1967 – № 8 – С. 60 – 72
4. Дикань В.Л. Основы экологии и природопользования / В.Л. Дикань, А.Г. Дейнека. – Харьков. : «Олант», 2005. – 384 с.